

*В. М. Герасімаў,
загадчык старадрукаваных і рэдкіх кніг
Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь,
В. А. Цыркун,
студэнтка Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта культуры і мастацтваў*

ПРЫВАТНЫ КНІГАЗБОР «СУПРАСЛЬСКАЯ БІБЛІЯТЭКА ЗАХЕРТАЎ»: ПРАБЛЕМЫ ІДЭНТЫФІКАЦЫІ І РЭКАНСТРУКЦЫІ

Актуальнасць тэмы вызначаецца шэрагам фактараў культурнага развіцця Беларусі на сучасным этапе. З аднаго боку, гэта сталенне ва ўмовах незалежнасці краіны самастойнай айчыннай навукова-даследчай школы кнігазнаўства, калі ад факталагічнага апісання найбольш вядомых гістарычных беларускіх кнігазбораў кшталту Нясвіжскай ардынацыі Радзівілаў, Сапег ды Храптовічаў бібліялагі паступова пераходзяць да стварэння сістэмнай панарамнай карціны генезісу і развіцця кніжнай справы ў Беларусі, пачынаючы ад перыяду станаўлення беларускіх протадзяржаў у V–VI стст. і да сённяшняга дня. Што, у сваю чаргу, патрабуе стварэння мартыралогі і ўсведамлення культурніцкай ролі ўсіх, нават самых дробных, беларускіх царкоўных, навучальных, грамадскіх і прыватных кнігазбораў у гістарычнай рэтраспектыве. З другога боку, існуючыя на дзяржаўным і грамадскім узроўні беларускія праграмы адраджэння нацыянальнай культурнай спадчыны адносна нацыянальнага дакумента заканамерна разглядаюцца як нацыянальная частка ажыццяўляемай з 1992 г. праграмы ЮНЕСКА «Памяць свету», якая заснавана на аб'яднанні намаганняў сусветнай гуманітарна-цывілізацыйнай супольнасці.

Сярод мэтаў, пастаўленых у праекце аналагічнай рэспубліканскай праграмы і ў апошніх заканадаўчых актах па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, – дзяржаўны ўлік і захаванне кніжных (дакументальных) культурных помнікаў, якія ўтрымліваюцца ў беларускіх бібліятэках, музеях, архівах, а таксама за межамі краіны; забеспячэнне грамадства інфармацыяй аб багацці і значэнні культурнай спадчыны нацыі; фарміраванне інтэграваных агульнадаступных электронных інфармацыйных рэсурсаў, якія надзейна захоўваюць і адлюстроўваюць гісторыю і культуру Беларусі [1; 2; 9]. Прапануемае стварэнне Адзінага фонду кніжных помнікаў, сістэмы рэгістрацыі і абмену інфармацыяй аб яго

складніках павінна забяспечвацца складаннем і ўвядзеннем у навуковы абыходак бібліяграфічных апісанняў асобных помнікаў і стандартызаванай паспартызацыі калекцый-помнікаў з указаннем іх месцазнаходжання [3].

Прыватныя кніжныя калекцыі таксама з'яўляюцца аб'ектам пазнавальных і каштоўнасных адносін і ўключаюцца ў склад кніжных помнікаў [4]. Тэарэтычным і практычным аспектам даследавання такіх калекцый-помнікаў беларускага паходжання прысвечаны шэраг публікацый [5–8; 10–20]. На жаль, кола спецыялістаў бібліятэчнаўцаў і кнігазнаўцаў, якія займаюцца комплексным вывучэннем беларускіх прыватных кніжных калекцый (гісторыя ўзнікнення і далейшы лёс, звесткі пра ўладальніка, час набыцця рарытэтаў калекцыі, яе квантытатыўная, колькасная і тэматычная характарыстыкі), даволі абмежаванае. Часцей за ўсё іх вывучэннем займаліся бібліяфілы-аматары, гісторыкі, філолагі, мастацтвазнаўцы, і менавіта яны сабралі значную частку звестак аб прыватных калекцыях.

Маладаследаванымі застаюцца пытанні рэальнай і віртуальнай рэканструкцыі кніжных калекцый, асабліва тых, якія не сканцэнтраваны ў адным месцы, а раскіданы па розных бібліятэках, архіўных і музейных установах не толькі нашай дзяржавы, але і іншых краін блізкага і далёкага замежжа ды этнічнага беларускага памежжа.

Зусім лагічна ўсё вышэйадзначанае адлюстроўвае ідэалагічна-ментальную базу нашага даследавання.

Да апошняга часу кніжны збор Супрасльскай бібліятэкі Захертаў асобным аб'ектам вывучэння не з'яўляўся. Найменш распрацаванай з'яўляецца праблема суаднясення кніжнай калекцыі Захертаў і гістарычна вядомай знакамітай Бібліятэкі Супрасльскага Дабравешчанскага манастыра. Апублікаваныя айчынныя і замежныя крыніцы па больш шырокіх культурна-гістарычных тэмах (найперш гэта працы вядомых маскоўскіх даследчыкаў культуры Падляшша Ю. Лабынцава і Л. Шчавінскай [21–25] і польскага навукоўца М. Гайдука [26]) толькі ўскосна закранаюць дадзены аспект.

Таму прадметам даследавання сталіся праблемы ідэнтыфікацыі і рэканструкцыі ў гістарычным і культуралагічным кантэксце калекцыі выданняў часткі Супрасльскай бібліятэкі Захертаў, якая захоўваецца ў адзеле старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь.

Гэта вызначыла неабходнасць вырашэння наступных задач: вывучэнне асаблівасцей ідэнтыфікацыі, уліку і захоўвання каштоўных кнігазбораў; вывучэнне і аналіз тэрміналагічнай базы па дадзенай праблеме; вывучэнне літаратуры і бібліятэчна-архіўнай дакументацыі, якія тычацца гісторыі фарміравання калекцыі, а таксама правядзенне колькасна-змястоўнага аналізу разглядаемай калекцыі выданняў.

У дадзеным артыкуле мы выкладзем папярэднія вынікі даследавання і змяшчаем каталог выданняў калекцыі, паколькі іх найхутчэйшае ўвядзенне ў навуковы і культурны абыходак, спадзяёмся, дапаможа высветліць шматлікія «белыя плямы» ў гістарычным лёсе калекцыі.

Такім чынам, як вядома, у сярэдзіне XIX ст. гістарычна знаная Бібліятэка Супрасльскага Дабравешчанскага манастыра прыходзіць у заняпад, фактычна ліквідуецца і напачатку наступнага стагоддзя зусім знікае з культурнага гарызонту (адноўлена разам з манастыром у 1990-х гг.). Адначасова Беласточчына (у тым ліку і Супрасль) становіцца адным з цэнтраў імклівага развіцця тэкстыльнай (кортава-суконнай і ваўнянай) прамысловасці ў Расійскай імперыі. У немалой ступені гэта звязана з дзейнасцю прыбылых сюды з Захаду спольшчаных фабрыкантаў нямецкага паходжання Захертаў. Выспавядаючы лютаранска-евангельскую веру, а пазней прыняўшы каталіцтва, яны разам з іншымі прадпрымальнікамі – Бухгольцамі, Аўнертамі, Альтамі (у адрозненне ад дваран Захертаў – купцоў па саслоўнай прыналежнасці) – у пэўным сэнсе стаюцца духоўнай вызначальнай сілай, якая моцна падціскае праваслаўна-ўніяцкую традыцыю мясцовага жыхарства. Зразумела, культурніцкая аўра Падляшша, заснаваная на надзвычай высокіх старажытных дасягненнях кнігазбіральніцкай і выдавецкай справы аўтахтонаў-беларусаў, не магла не ўздзейнічаць і ў адваротным кірунку. Так на свет з'яўляюцца фабрыканцкія кнігазборы.

Захерты, самыя буйныя пасля замежнікаў Моэсаў, прамыслоўцы Беластоцкага павету, якія фактычна стварылі мястэчка Супрасль і ягоную эканамічную інфраструктуру ў новым часе, мелі і самую багатую бібліятэку. Збіраць яе пачаў яшчэ Фрыдэрык Вільгельм Захерт, заснавальнік супрасльскай галіны роду. Мусіць, да гэтага сярод іншага абавязвала і прэстыжнае дваранскае баронскае званне (герб Руніцкі), якое ён атрымаў ад расійскага імператара ў 1842 г. Але найбольшага развіцця кнігазбор дасягнуў пры яго спадчынніцы

баранесе Жазефіне Захерт, якая скончыла жыццёвы шлях у 1924 г. Яе нашчадкамі бібліятэка ўтрымлівалася да 1939 г., калі Заходняя Беларусь увайшла ў склад БССР. Верагодна, апошнія з Захертаў былі рэпрэсаваны савецкай уладай, а кнігазбор у складзе «буржуйскай» маёмасці канфіскаваны. Штампы Дзяржаўнай карціннай галерэі БССР на некаторых выданнях з «супрасльскай калекцыі» сведчаць, што менавіта там яны апынуліся перад вайной. А ў 1947 г. патрапілі ва Урадавую бібліятэку (сёння – Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь) (згодна з інвентарнымі кнігамі бібліятэкі).

Сёння калекцыя Супрасльскай бібліятэкі Захертаў з'яўляецца адным з адметных складнікаў фонду аддзела старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь. Яна асобна вылучана, апрацавана і захоўваецца ў колькасці 18 дакументаў (кніг).

Паколькі Супрасльская бібліятэка Захертаў фізічна ўжо не існуе як цэльны комплекс, спроба рэканструяваць яе ўяўляе пэўныя складанасці. Рэканструкцыя такіх калекцый, як прапаноўвае А. Бразюнене [27], можа праводзіцца пры дапамозе: метаданых (архіўныя крыніцы: інвентарныя спіскі, каталогі, рэгістры, індэксы розных аб'ектаў, так званая катэгорыя масавых гістарычных крыніц); паратэкстаў (прыкніжны матэрыял: маргіналіі, экслібрысы, суперэкслібрысы, рукапісныя запісы ўласнасці). Гэты матэрыял вельмі важны для вызначэння прыналежнасці (уласнасці) кнігі на яе гістарычным шляху.

Зразумела, поўнамаштабную рэканструкцыю складу прыватнай бібліятэкі Захертаў мы зрабіць не ў стане: занадта малы колькасны склад аналізуемай калекцыі, а архіўныя матэрыялы адсутнічаюць. Таму была ўжыта метадыка малой рэканструкцыі. Першапачаткова пасля пошуку адпаведных рарытэтаў у фондзе аддзела старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь, іх прагляду «de visu» і папярэдняй ідэнтыфікацыі правененцый быў здзейснены бібліяграфічны ўлік рэдкіх выданняў калекцыі ў выглядзе адмысловага каталога (яго храналагічную частку гл. у дадатку 1), створаны асобны сістэматычны і алфавітны даведачна-пошукавы апарат.

Асноўным крытэрыем для адбору дакументаў у дадзеную калекцыю з'яўляўся адбітак круглай пячаткі з вензелем, які ўяўляе сабой вялікую вензельную літару «Z», праходзячую скрозь баронскую карону з сямю выступамі-зубцамі, якія ўвенчаны

перлінамі. Таксама гэтая пячатка змяшчае легенду на французскай мове «Bibliothèque de Suprasl» (гл. дадаткі 2, 3). Як правіла, дадзеная пячатка знаходзіцца на тытульным аркушы або авантытуле кнігі. Таксама істотнай прыкметай выданняў з калекцыі Супрасльскай бібліятэкі Захертаў з’яўляецца суперэкслібрыс – выява баронскай кароны з сямю выступамі-зубцамі, якія ўвенчаны перлінамі; на двух выданнях пад ёю прысутнічаюць ініцыялы «J.Z.» (Жазефіны Захерт). Суперэкслібрыс выціснуты залатым колерам на спінца выданняў (гл. дадатак 4).

Усе дакументы, якія знаходзяцца ў калекцыі, з’яўляюцца кніжнымі выданнямі па розных галінах ведаў. Па мэтавым прызначэнні гэта – прававыя і даведачныя выданні (энцыклапедыі), выданні для вольнага часу (мастацкая літаратура).

Калекцыя складаецца як з выданняў асобных твораў і зборнікаў, так і асобных тамоў шматтомных выданняў. Прыкладам, «Вялікі ўніверсальны слоўнік XIX стагоддзя» («Grand dictionnaire universel du XIXe siècle»), так званы «Ларус XIX стагоддзя», быў выдадзены ў 1865–1876 гг. у 15 тамах (2 дадатковыя тамы – у 1878 і 1888 гг.). У ім пераважаюць артыкулы гуманітарнай тэматыкі, значнае месца займаюць асобныя літаратурныя і музычныя творы. Шмат якія артыкулы насілі ліберальны і антыклерыкальны характар, з прычыны чаго энцыклапедыя была ўключана Ватыканам у «Індэкс забароненых кніг». У калекцыі захоўваюцца 5-ы і 11-ы тамы гэтага выдання.

Колькасны і сістэматычны (па УДК) склад кніг калекцыі прадстаўлены ў наступнай табліцы:

Адзел УДК	Колькасць кніг калекцыі па УДК	Мова	Колькасць кніг на мове	%
0 – Агульны адзел	3	Французская	3	100
3 – Грамадскія навукі	1	Руская	1	100
7 – Мастацтва	1	Французская	1	100
8 – Мастацкая літаратура. Літаратуразнаўства	12	Французская	9	80
		Польская	3	20

9 – Гісторыя	1	Французская	1	100
--------------	---	-------------	---	-----

Як бачна з табліцы, большая частка дакументаў надрукавана на французскай мове (78% ад агульнай колькасці выданняў калекцыі). Таксама ў калекцыі прысутнічаюць дакументы на польскай мове, якія складаюць 17% ад агульнай колькасці выданняў з калекцыі; 1 кніга – на рускай мове (5%). Моўная палітра бібліятэкі адпавядае складу аналагічных дваранскіх бібліятэк заходніх губерняў Расійскай імперыі таго часу. Хіба што адсутнічае літаратура на нямецкай мове, але гэта тлумачыцца, хутчэй за ўсё, выпадковасцю складу часткі бібліятэкі Захертаў, якая апынулася ў Прэзідэнцкай бібліятэцы.

Па храналагічнай прыкмеце можна выдзеліць наступныя групы дакументаў:

Храналагічны перыяд	Колькасць кніг калекцыі гадоў выдання	% ад агульнай колькасці кніг калекцыі
1860-я гг.	2	11
1870-я гг.	5	28
1880-я гг.	6	33
1890-я гг.	5	28

З табліцы бачна, што дакументы, якія складаюць дадзеную калекцыю, былі выдадзены ў канцы XIX ст. У асноўным гэта 1870–1890-я гг. (89%).

Парыж, Варшава і Львоў – месцы выхаду ў свет выданняў калекцыі (прыкладам: **Hugo, Victor** (1802–1885. *Œuvres complètes. [Dans 48 t.]. Poésie. T. 16. Les quatre vents de l'esprit, 3. Le livre lyrique, 4. Le livre épique / de Victor Hugo.* – Paris : J. Hetzel & cie: A. Quantin, [1870?]; **Pol, Wincenty**. *Mohort : Rapsod rycerski z podania / Wincenty Pol.* – Lwow : Nakładem księgarni Seyfartha i Czaikowskiego, 1898 (Z drukarni i litografii Pillera i Spolki):

Месца выдання	Колькасць кніг калекцыі па месцы выдання	% ад агульнай колькасці кніг калекцыі
---------------	--	---------------------------------------

Парыж	15	83
Варшава	2	11
Львоў	1	6

Ці патрапілі некаторыя выданні з гістарычнай Бібліятэкі Супрасльскага Дабравешчанскага манастыра ў кнігазборы Захертаў? Гэтае пытанне пакуль застаецца адкрытым. Правененцы і храналагічны аналіз выданняў з калекцыі Супрасльскай бібліятэкі Захертаў, здаецца, даюць тут адмоўны адказ. Тым не менш той факт, што ва ўласнасць Захертаў перайшла ў свой час частка манастырскіх пабудоў (нават дом архімандрыта), а таксама сведчанні некаторых наратыўных крыніц, знойдзеных намі на польскіх краязнаўчых інтэрнэт-сайтах, дзе ўтрымліваюцца звесткі пра знаходжанне ў Захертавых кніжных шафах старажытных выданняў з Супрасльскай манастырскай друкарні, – верагоднасць гэтага дапушчаюць.

Сёння ў сілу немагчымасці рэальнай фізічнай рэканструкцыі Супрасльскай бібліятэкі Захертаў найбольш адэкватным сродкам аднаўлення дадзенага кніжнага помніка з'яўляецца віртуальная рэканструкцыя. Яна прадугледжвае збор у адзіную калекцыю не саміх дакументаў, а іх электронных копіяў. Гэта магчыма дасягнуць шляхам алічбоўкі арыгінальных выданняў з калекцыі, што дасць калекцыі другое жыццё.

Акрамя таго, наша далейшая праца з Супрасльскай бібліятэкай Захертаў будзе працягвацца ў кірунках больш дакладнага выяўлення гістарычнага лёсу кнігазбору, пошуку яго захаваных частак у іншых сучасных бібліятэках, выкарыстання і папулярызацыі калекцыі, увядзення помнікаў у навуковы абыходак, інфармавання даследчыкаў. Забеспячэнне доступу да рарытэтаў калекцыі ўсім жадаючым: кнігазнаўцам, мовазнаўцам, гісторыкам, этнолагам, сфрагістам і інш. – ставіць перад аддзелам старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь задачу выдаць каталог калекцыі ў папяровай і электроннай форме і электронную паўнатэкставую БД калекцыі на CD-дысках; прадставіць іх на сайце бібліятэкі.

Гэтыя мерапрыемствы дазваляць павялічыць даступнасць калекцыі, а таксама, што не менш важна, забяспечаць захаванасць арыгіналаў.

1. *Аб ахове* гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь : Закон Рэсп. Беларусь, 9 студзеня 2006 г., № 98-3 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2006. – № 9. – С. 68–91.

2. *Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь «Аб культуры ў Рэспубліцы Беларусь»* : Закон Рэсп. Беларусь, 18 мая 2004 г. № 282-3 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2004. – № 87. – С. 7–22.

3. *Палажэнне аб Нацыянальным фондзе кніжных помнікаў Рэспублікі Беларусь* : праект. – [Мінск, 2001]. – 8 с. – Неапубл.

4. *ГОСТ 7.87–2003*. СИБИД. Книжные памятники. Общие требования = Кніжныя помнікі. Агульныя патрабаванні. – Впервые ; введ. 01.08.2005. – М., 2004. – 6 с.

5. *Герасимов, В. Н.* Президентская библиотека Республики Беларусь и ее коллекции книжных памятников в контексте истории белорусской культуры и государственности (по материалам минских архивов) / В. Н. Герасимов, А. А. Пендо // Книга – источник культуры: проблемы и методы исследования : материалы Междунар. науч. конф. (Минск, 25–27 ноября 2008 г.). – М. ; Минск, 2008. – С. 91–95.

6. *Голенченко, Г. Я.* Крупные светские частновладельческие библиотеки Белоруссии и Литвы второй половины XIV – середины XVIII в. / Г. Я. Голенченко, Е. Л. Немировский // Федоровские чтения 1982. – М., 1987. – С. 100–114.

7. *Довнар, Л. И.* Библиотеки / Л. И. Довнар, И. М. Стрижонок // Республика Беларусь : энциклопедия. – Минск : БелЭн, 2006. – Т. 2. – С. 386–387.

8. *Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі* / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; склад. : Л. Г. Кірухіна, Т. І. Рошчына. – Мінск, 2005. – Вып. 7. Матэрыялы III Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў «Кніга Беларусі: повязь часоў» (Мінск, 16–17 верасня 2003 г.). Секцыя 2. Беларускія гістарычныя кнігазборы ў часе і прасторы. – 294 с.

9. *Кірюхіна, Л. Г.* Государственная программа «Память Беларуси»: взаимодействие библиотек, архивов, музеев / Л. Г. Кірюхіна // Библиотечный свет. – 2007. – № 2. – С. 14–16.

10. *Мотульский, Р. С.* Знаменитые библиотеки Беларуси: исторические судьбы и современные возможности / Р. С. Мотульский // Вестн. Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2009. – № 2. – С. 40–44.

11. *Мотульский, Р. С.* Обеспечение сохранности памятников документальной культуры Беларуси в контексте общеевропейской истории / Р. С. Мотульский // IV Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў «Новыя тэхналогіі ў захаванні дакументальных помнікаў» (Мінск, 20–21 лістапада 2008 г.) / Нацыянальная бібліятэка Беларусі. – Мінск, 2008. – С. 13.

12. *Мотульский, Р. С.* Православная церковь и библиотеки: общая история, общая судьба / Р. С. Мотульский // Минские епархиальные ведомости. – 2009. – № 2. – С. 70–73.

13. *Нарбутене, Д.* К вопросу о реконструкции книжных собраний вельмож Великого Княжества Литовского в Библиотеке Литовской академии наук / Д. Нарбутене // Книга – источник культуры: проблемы и методы исследования : материалы Междунар. науч. конф. (Минск, 25–27 ноября 2008 г.) / Российская академия наук [и др.]. – М., 2008. – С. 216–223.

14. *Нікалаеў, М. В.* Бібліятэкі / М. В. Нікалаеў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. – Мінск, 1994. – Т. 2. – С. 41–43.

15. *Рошчына, Т. І.* Бібліяграфічная рэканструкцыя беларускіх кнігазбораў / Т. І. Рошчына // Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; склад. : Л. Г. Кірухіна, Т. І. Рошчына. – Мінск, 1998. – Вып.3. – С. 5–9.

16. *Рошчына, Т. І.* Бібліяграфічны ўлік кніжных помнікаў і рэканструкцыя гістарычных беларускіх кнігазбораў як адзін са шляхоў іх вяртання / Т. І. Рошчына // Рэстытуцыя культурных каштоўнасцей: праблемы вяртання і сумеснага выкарыстання (юрыдычныя, навуковыя і матэрыяльныя аспекты) : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 19–20 чэрвеня, 1997 г.. – Мінск, 1997. – С. 98–103.

17. *Рошчына, Т. І.* Нацыянальны фонд кніжных помнікаў Беларусі ў адзінай культурнай прасторы краіны / Т. І. Рошчына // Матэрыялы III Міжнар. кнігазнаўчых чытанняў «Кніга Беларусі: павязь часоў» (Мінск, 16–17 верасня 2003 г.) / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; склад. Т. І. Рошчына. – Мінск, 2005. – С. 15–22.

18. *Рошчына, Т. І.* Памяць Беларусі: вынікі, праблемы і перспектывы даследавання кніжнай спадчыны / Т. І. Рошчына // Навукова-даследчая дзейнасць Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі на мяжы стагоддзяў : зб. навук. прац. – Мінск, 2002. – С. 28–39.

19. *Сапега, Т. А.* Захаванне і даступнасць кніжных помнікаў у музеі кнігі і бібліятэцы / Т. А. Сапега // Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; склад. Л. Г. Кірухіна, Т. І. Рошчына. – Мінск : Красіка-прынт; 2002. – Вып. 5. – С. 22–28.

20. *Шумейко, М.* Методология выявления и отбора утраченных культурных (архивных, музейных библиотечных) ценностей Беларуси / М. Шумейко // Выяўленне, сумеснае выкарыстанне і вяртанне архіўных, бібліятэчных і музейных каштоўнасцей, якія захоўваюцца ў замежных краінах / пад рэд. А. Мальдзіса (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1999. – С. 5–14. – (Вяртанне. Вып. 6.).

21. *Лабынцаў, Ю. А.* Бібліятэка Супрасьлеўскага манастыра / Ю. Лабынцаў // Полацк. – 1993. – № 7. – С. 14–17.

22. *Лабынцаў, Ю. А.* Супрасльская манастырская бібліятэка / Ю. Лабынцаў // Вялікае Княства Літоўскае : энцыклапедыя : у 2 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2006. – Т. 2. – С. 643–644.

23. *Щавинская, Л. Л.* Книжные собрания Супрасльского Благовещенского монастыря / Лариса Щавинская // *Здабыткі*. – Мінск, 1998. – С. 37–45 (у сааўт.).

24. *Щавинская, Л. Л.* Литература белорусов Польши (XV–XIX вв.) / Л. Щавинская, Ю. Лабынцев. – Минск, 2003. – С. 63–66.

25. *Щавинская Л. Л.* Литературная культура белорусов Подляшья XV–XIX вв.: книжные собрания Супрасльского Благовещенского монастыря / Л. Л. Щавинская. – Минск, 1998. – 174, [1] с.

26. *Гайдук, М.* Супрасльскі Дабравешчанскі манастыр / М. Гайдук // Вялікае Княства Літоўскае : энцыклапедыя : у 2 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2006. – Т. 2. – С. 644–645.

27. *Бразюнене, А.* Реконструкция исторических книжных коллекций: опыт, методы, проблемы / А. Бразюнене // *Беларуская кніга ў кантэксце сусветнай кніжнай культуры* : зб. навук. арт. : у 2 ч. – Мінск, 2006. – Ч. 1. – С. 143–147.

Дадатак 1. Каталог выданняў Супрасльскай бібліятэкі Захертаў (па храналогіі)

Ідэнтыфікацыя асобных выданняў – па электронных каталогах беларускіх і замежных бібліятэк, найперш Бібліятэкі Кангрэса ЗША.

Экслібрыс у выглядзе адбітка круглай пячаткі, зробленага масцікай фіялетавага ці пурпуровага колеру, з відарысам вялікай вензельнай літары «Z», якая праходзіць праз баронскую карону з сямю выступамі-зубцамі, увенчанымі перлінамі, і легендай «*Bibliothèque de Suprasl*» у тэксце бібліяграфічных апісанняў – «экслібрыс-пячатка».

Суперэкслібрыс выціснуты «золатам» на спінцы выданняў у двух варыянтах: 1) выява баронскай кароны з сямю выступамі-зубцамі, якія ўвенчаны перлінамі, далей – «суперэкслібрыс 1»; 2) аналагічная выява баронскай кароны з ініцыяламі пад ёю «J.Z.» («*Jozephina Zachert*»), далей – «суперэкслібрыс 2».

Штампікі інвентарных праверак фонду Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь 1948 і 1954 гг. у каталогу не адлюстроўваліся.

1.

Інв. 143577   8/О- 31

Corneille, Pierre (1606–1684)

Œuvres de P. Corneille. [Dans 13 t.]. T.1. Revue sur les plus anciennes impressions et les autographes et augm. de morceaux inédits, des variantes, de notices, de notes, d'un lexique des mots et locutions remarquables, d'un portrait,

d'un facsimilé, etc./ par M. Ch. Marty-Laveaux. – Nouvelle édition – Paris : Librairie de L. Hachette et cie, 1862. – CXVI , 502 s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На авантытуле, с. 501: экслібрыс-пячатка; на спінцы: суперэкслібрыс 1.

2.

Інв. 143833   84-1/С 78

Coppée, Francois (1842–1908)

Premières Poésies. Le Reliquaire. Poèmes Divers. Intimités / _Francois Coppée. – Paris : Alphonse Lemerre, éditeur, [1869?]. – 143 s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На тыт. арк.: экслібрыс-пячатка; на спінцы: суперэкслібрыс 1.

3.

Інв. 140287   84-2/Н90

Hugo, Victor (1802–1885)

Œuvres complètes. [Dans 48 t.]. Poésie. T. 16. Les quatre vents de l'esprit , 3. Le livre lyrique, 4. Le livre épique / de Victor Hugo. – Paris : J. Hetzel & cie: A. Quantin, [1870?]. – 325 s. – (Edition definitive d'après les manuscrits originaux).

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На авантытуле, с. 422: экслібрыс-пячатка; на спінцы: суперэкслібрыс 1.

4.

Інв. 324951   0 / L32

Larousse, Pierre (1817–1875)

Grand dictionnaire universel, du XIXe siècle : francais, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, artistique, scientifique, etc. [Dans 17 t.]. T. 5 / Par Pierre Larousse. – Paris : Administration du grand dictionnaire universel, [1870?]. – 742, IV s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-зялёнага колеру, спінка са скуры цёмна-зялёнага колеру.

На авантытуле, с. 742: экслібрыс-пячатка; на тыт. арк., с. 17, 33, 742: працакутны штамп з надпісам «Государственная Картинная Галерея БССР. Инв.263».

5.

Инв. 324950   0 / L32

Larousse, Pierre (1817–1875)

Grand dictionnaire universel, du XIXe siècle : francais, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, artistique, scientifique, etc. [Dans 17 t.]. T. 11 / Par Pierre Larousse. – Paris : Administration du grand dictionnaire universel, [1870?]. – 1644, VI s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-зялёнага колеру, спінка са скуры цёмна-зялёнага колеру.

На авантытуле, с. 1644: экслібрыс-пячатка. На тыт. арк., с. 17, 33, 1644: працакутны штамп з надпісам «Государственная Картинная Галерея БССР. Инв.262».

6.

Инв. 143539   84-3/L48

Lefebvre, René

Paris en Amérique / Par le docteur René Lefebvre. – 20-neuvième édition. – Paris : Charpentier et cie, Libraires Rditeurs, [1874]. – 392 s.

Пераплёт: кардон, тканіна шэрага колеру, спінка са скуры карычневага колеру.

На тыт. арк., с. 389: экслібрыс-пячатка.

7.

Инв. 139872   82-2/S

Shakespeare, William (1564–1616)

Dziela dramatyczne Williama Shakespeare (Szekspira) : wydanie illustrowane ozdobine 545 drzeworytami. [W 3 t.]. T. 3. Komedye / Rysunku H. C.

Selousa ; Preklad St. Koźmiana, J. Paszkowskiego i L. Ulricha ; Ż dodaniem zyciorysu poety i obgaśniem pod reakcyą J. I. Kraszewskiego. – Warszawa : Nakł. Sp. Wyd. Księgarzy, 1877. –763, [5] s.: il.

Пераплёт: страчаны, захаваўся каптал.

На тыт. арк., с. 395: экслібрыс-пячатка; на тыт. арк., с. 763: праствакутны штамп з надпісам «Государственная Картинная Галерея БССР. Инв.583».

8.

Инв. 140797   84-2/M79

Molière (1622–1673)

Théâtre Complet. T. 5 / de J. B. Poquelin de Molière ; publè par D. Jouaust ; prèface par M. D. Nisard ; dessins de Louis Leloir ; gravès à l'eau-forte par Flameng. – Paris : Librairie des Bibliophiles, 1880. – 496, [2] s. : il.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На тыт. арк., с. 406: экслібрыс-пячатка; на спінцы: суперэкслібрыс 1. На тыт. арк., с. 17, 33, 406: праствакутны штамп з надпісам «Государственная Картинная Галерея БССР. Инв.558».

9.

Инв. 40018   38 : 34/У-79

Устав торговый (Свод законов, т. XII, ч. 2), измененный и дополненный по приложениям 1876–1881 гг. и позднейшим узаконениям, с разъяснением по решениям Государственного совета, Правительствующего сената и Коммерческих судов с приложением Положения о пошлинах за право торговли и других промыслов и правил производства дел о несостоятельности. – 9-е изд. – СПб., 1883. – 425, 176, 65, 62, 44 с.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру.

На авантытуле, с. 425 першага шэрагу, с. 44 апошняга шэрагу асобнай пагінацыі : экслібрыс-пячатка.

10.

Інв. 139840   7/В-33

Bayet, Charles Marie Adolphe Louis (1849–1918)

L'art byzantin / Par C. Bayet. – Nouvelle édition. – Paris : A. Quantin, imprimeur-éditeur, [1883]. – 320 s.: il. – (Bibliothèque de l'enseignement des beaux-arts).

Пераплёт: кардон, тканіна карычневага колеру.

На тыт. арк., с. 318: экслібрыс-пячатка; на тыт. арк., с. 17, 33, 318: праствакутны штамп з надпісам «Государственная Картинная Галерея БССР. Инв.430».

11.

Інв. 143479   891.74-3/P94

Prus, Bolesław (Aleksandr Głowacki ; 1847–1912)

Szkice i obrazki. [W 4 t.]. T. 3. Anielka / Bolesław Prus. – Warszawa : Wydawnictwo Spolki Nakładowej Warszawskiej.: Skład Główny w Biurze i Ekspedycyi Spolki Nakładowej, [1885]. – 272 s.

Пераплёт: кардон, тканіна карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры карычневага колеру.

На авантытуле, с. 45, 87, 127, 272: экслібрыс-пячатка.

12.

Інв. 324952   0 / R31

Reclus, Élisée (1830–1905)

Nouvelle géographie universelle: la terre et les hommes. [Dans 19 t.]. T. 12. L'Afrique occidentale: Archipels atlantiques, Sènégambie et Soudan Occidental contenant : 5 cartes en couleur tirées a`part, 126 cartes intercalées dans le texte, et 65 vues ou types gravés sur bois / Par Élisée Reclus. – Paris : Librairie Hachette et cie, 1887. – 747 , [4] s.: il.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На авантытуле, с. 727: экслібрыс-пячатка; на с. 17, 35, 727: праствакутны штамп з надпісам «Государственная Картинная Галерея БССР. Инв.355».

13.

Інв. 140799   84-1/V88

Voltaire (1694–1778)

Œuvres choisies de Voltaire : [Dans 10 t. T. 6]. Poésies / Publiées avec préface, notes et variantes par Georges Bengesco, auteur de la Bibliographie Œuvres choisies de Voltaire. – Paris : Librairie des bibliophiles, 1889. – XXIV , 364 s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На авантытуле, с. [197]: экслібрыс-пячатка; на спінцы: суперэкслібрыс 2.

14.

Інв. 143409   8/M97

Musset, Alfred de (1810–1857)

Oeuvres. [Dans 10 t. T. 6]. La confession d'un enfant du siècle / de Alfred de Musset. – Paris : Alphonse Lemerre, éditeur, 1891. – 344, [5] s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На авантытуле, с. 157, 344: экслібрыс-пячатка; на спінцы: суперэкслібрыс 1.

15.

Інв. 143804   84-3/C78

Coppée, Francois (1842–1908)

Les Vrais Riches .../ Francois Coppée; Illustrations de Gambard et Marold. – Paris : Alphonse Lemerre [1892]. – [6], 264, [6] s.: il. – (Collection Guillaume et Lemerre).

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На шмуцтытуле, с. [5], с. 264: экслібрыс-пячатка; на спінцы: суперэкслібрыс 1; на тыт. арк., с. [6], 17: прапастакутны штамп з надпісам «Государственная Картинная Галерея БССР. Инв.494».

16.

Інв. 143483   809-1/A30

Albert, Paul (1830–1880)

La poésie : études sur les chefs-d'œuvre des poètes de tous les temps et de tous les pays / par Paul Albert. – Neuvième édition. – Paris : Librairie Hachette et cie, 1893. – 398 s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На авантытуле, с. 222, 391: экслібрыс-пячатка; на спінцы суперэкслібрыс 2.

17.

Інв. 139937   9/H69

Histoire générale du IVe siècle à nos jours. [Dans 12 t.]. T. 4. Renaissance et réforme : les nouveaux mondes, 1492–1559 / Ouvrage public sous la direction de MM ; Ernest Lavissee, Alfred Rambaud. – [Paris] : Armand Colin & cie, Éditeurs, 1894. – 999 s.

Пераплёт: кардон, тканіна цёмна-карычневага колеру, спінка і ражкі са скуры цёмна-карычневага колеру.

На тыт. арк., с. 999: экслібрыс-пячатка; на спінцы суперэкслібрыс 1.

18.

Інв. 143742   891.74-1/P80 Pol, Wincenty

Mohort : Rapsod rycerski z podania / Wincenty Pol. – Lwow : Nakładem księgarni Seyfartha i Czaikowskiego, 1898 (Z drukarni i litografii Pillera i Spolki). – 113 s.

Пераплёт: кардон, папера салатавага колеру, спінка і ражкі з тканіны шэрага колеру.

На тыт. арк., адвароце с. [113]: экслібрыс-пячатка.

Дадатак 2. Пячаткі і штампы ў выданні «Вялікі ўніверсальны слоўнік XIX стагоддзя» («Grand dictionnaire universel du XIXe siècle») / Par Pierre Larousse. – Paris , [1870?]. – Т. 5

Дадатак 3. Экслібрыс-пячатка Супрасьскай бібліятэкі Захертаў

Дадатак 4. Суперэкслібрыс на выданнях калекцыі Супрасьскай бібліятэкі Захертаў

